VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1923

GOD. I. BROJ 3.

UREDJUJU: DR. FERDO NIKOLIĆ I DR. FRANJO JELAŠIĆ

VIJENAC

GOD. I. LIST ZA ZABAVU I POUKU BR. 3.

SADRŽAJ:

Vijenac izlazi jedamput nedjeljno. Cijena mu je mjesečno K 60.—. Pojedini broj stoji K 20.—.

Novac se šalje Poštanskom čekovnom zavodu u Zagrebu za upravu Vijenca.

Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva 30/I. ili dru. Franji Jelašiću, Zagreb, Matica Hrvatska

Ovaj broj šaljemo na ogled, pa molimo, da nam ga povrate, koji list ne kane držati. Tko ga ne vrati, smatra se pretplatnikom.

ZORA PL. PRERADOVIĆ: »JORGOVAN«

GOD. I. U ZAGREBU 16. SIJEČNJA 1923. BROJ 3.

IZ ZBIRKE „POZABLENO CVETJE"

FAUN

KAD sunce je na brege zišlo,
a celo selo još je spalo,
ja sam sâm žnjim se natiraval,
kaj bolest nije srce znalo,
kaj srce nije bolest znalo
tak ran!

Po cvetju rosu sam pobiral
i belo cvetje ja otpiral,
čez polje tu metule tiral
i v frulu jenu lepo sviral,
i v jenu frulu lepo sviral
cel dan.

A kad sam jenput z polja išel,
ja vani sam se z vami zišel
i vre sam pustil rosu, cvetje
i frulu vre sam hitil v smetje
i vre sam frulu hitil v smetje,
ja znam!

Ah zakaj sam se zestal z vami
po svetlom danu, a ne v tami,
ja onda ne bi zlubil lice,
mi ne bi misli bile tice,
mi ne bi bile misli tice
za vam!

SPOMENEK

JA štel bi, da zaspiju
v mom srcu stare reči,
ja štel bi, da zaspiju,
nigdar da se zbudiju,
nigdar da se zbudiju,
več!

Pa kad se večer stiha
čez okna mi prikrade,
ja pevam jim popevke,
kaj moje srce znade,
kaj moje srce znade,
reč!

Al one ne če spati
i navek se zbudiju
i gor se hoče stati,
Kad mislim, da mi spiju,
Kad mislim, da mi spiju,
več!

A tak bi štel, da spiju
za navek one reči,
da v krv mi se ne zliju,
nigdar se ne zbudiju,
nigdar se ne zbudiju,
več!

V JUTRO

SUNCE,
si črleno,
črleno došlo v moj oblok,
Kaj ni ti mira dalo,
čez celu bogu noć,
da ti si tak kak oko
skrvarilo se celo,
kaj nikaj nije spalo
rad jenog srca boli,
kaj jenu ruku moli.
kaj voli,
kaj voli.

Kaj imaš ti takaj
jen venec budnih noči
kaj ja? —
Daj reci — kaj?!
— — — — — — — — — —

Čakovec 1922.

Nikola Pavić.

PRONEVJERENI IDEALI

PRIPOVIJEST IZ SVAGDAŠNJOSTI DVADESETIH GODINA DVADESETOGA VIJEKA.

Napisao KSAVER ŠANDOR GJALSKI.

PROLOG

(SVRŠETAK)

AO nekoč u ilirske časove tako su i sada ozvanjali stari zidovi staroga dvora od zanosne, rodoljubne pjesme i od žarkih, uzbudjenih riječi, koje su sve izricale ljubav k svoj braći slavenskoga Juga i treperili i drhtali od želje, da bi taj slavenski Jug bio složan, ujedinjen i slobodan!

A kako je veliki vladika Štrosmajer dao narodu narodnu rečenicu: »Prosvjetom k slobodi!«, to su se odsad u tim sastancima u Šapcu-Kosovčaku marljivo i požrtvovno sabirali doprinosi za svaku ustanovu, koju je iziskivala narodna prosvjeta. Bilo je upravo dirljivih prizora kod toga sakupljanja. Livio Banović često se je radije izvrgavao kakovoj materijalnoj i ekonomskoj neprilici nego li da ne bi bio pridonesao onoliko, koliko je bilo potrebito. A nije se kod toga pazilo, je li se to sakuplja samo za hrvatsku stvar. Kad je trebalo dati svoj prinos za Srbiju, Sloveniju ili Bugarsku, bilo je isto tako zanosno i radosno dano, makar iz džepa, koji se nije kočio punoćom.

U političkim borbama, što su povratkom ustava nastale u Hrvatskoj, Livio Banović skupa sa sinovima odlučno se je borio proti strankama, koje su služile ili ideji bečkog centralizma ili ideji što užeg saveza s Ugarskom. Tako su bili i otac i sinovi u vječnoj protimbi s vladama, što su se u Hrvatskoj u toj dobi redale. Teški su to dani za Hrvatsku nastali. Osobito su teški i strašni nastali, kada bude banom hrvatskim imenovan pomagjareni tirolac grof Khuen-Hedervary. Ni Livio Banović ni njegovi sinovi nisu ni za dlaku odstupili od svoga narodnog stanovišta. Sudjelovali su svagdje, gdje su se branila prava starodavne kraljevine Hrvatske i nikad nisu prestali misliti na narodno jedinstvo slavenskoga Juga. Kako su prilike bile takove, da se nije moglo misliti i raditi na tom pitanju s političkoga gledišta, oni su se svom snagom i cijelim žarom bacili na kulturnu stranu toga pitanja. Stvarali su i gojili i nijetili u tom pogledu vezu sa svim stranama jugoslavenskim. Branimir je Banović Štrosmajerovu rečenicu potpuno kao lozinku uzeo i kazao: Prosvjetom k slozi i jedinstvu slavenskoga Juga! — Nije bilo slavenskoga sastanka, nije bilo slavenske proslave, nije bilo slavenskoga kongresa, na kojem ne bi bio Branimir ili Radoslav sudjelovao. No Khuen-Hedervary skoro se je sjetio, koliko to škodi njegovoj austrijsko-magjarskoj politici. I brzo se je odlučio, da učini Banoviće neškodljivima. Svojim prokušanim sredstvima upotrebio je državnog odvjetnika i sudove. Tako je strpao Banoviće u višegodišnji zatvor, makar da su bili nedužni i nekrivi. Kad su izašli iz zatvora, nisu više zatekli oca na životu, ali zato su našli imanje u najdezolatnijim prilikama pa su tako podnijeli za svoje uvjerenje i za svoju ljubav narodnog jedinstva uz moralne i fizičke muke još i silnu materijalnu štetu. To ih dakako nije odvratilo od rada oko narodne stvari.

Branimir je upravo divnom postojanošću sveudilj radio oko promicanja i širenja ideje narodnog ujedinjivanja, jednako isticao visoko ideju jugoslavenske sloge i napretka. Nije ga u tom odvraćala činjenica, da su gotovo svi ovostrani Srbi stajali u službi grofa Hedervarya i stavili se na stanovište, da je probit i korist srpstva samo osigurana, ako se Hrvati i Hrvatska oslabe. Tim su pak prirodno izazvali u redovima hrvatskim buru negodovanja i nezadovoljstva sa srpstvom. Probudili su u Hrvatu stare djedovinske uspomene, koje su kričale nakon stotinu i stotinu godina o velikom zlu, što su ih počinjali negdašnji turski i austrijski martolozi i pradjedovi onih Hedervaryjevih Srba.

Branimir se Banović nije dao smesti niti zavesti na stramputicu. Ostao je vjeran svojoj ideji narodnog ujedinjenja, vjeran Zagrebu, koji je tu ideju kao zavjet uzeo na sebe. A kako Branimir tako i brat mu Radoslav. Pa kad je u srpskom svijetu nadvladala spoznaja, da nije nimalo u interesu srpstva ojačavati magjarske pozicije, koje se bez sumnje silno ojačavaju slabljenjem Hrvatske, te je srpstvu manje opasna Hrvatska nego li jaka Austro-Ugarska, Branimir je Banović upravo odlučno i vjerno išao na onu stranu, koja je dovela do hrvatsko-srpske koalicije u Hrvatskoj. Kao takav došao je i u sabor, kako u hrvatski tako i u ugarsko-hrvatski!

Nastali su sada dani, gdje je narodni život mogao nešto slobodnije odahnuti. Branimir Banović mogaše još intenzivnije raditi na glavnom cilju svog života — na ujedinjivanju i približavanju braće na slavenskom Jugu. I nije bio baš najmanji

njegov udio, da su se nekoliko puta našli i Beograd i Cetinje i Sofija i Zagreb i Ljubljana na istoj meti i u jednom kolu. Kad je Austro-Ugarska aneksijom Bosne-Hercegovine izazvala toliko boli i žalosti u narodnim redovima, Branimir je Banović u austro-ugarskim delegacijama otvoreno i energično napao taj zločin bečke diplomacije i uložio protest. Pa kada su brzo poslije toga nastali progoni Srba u Hrvatskoj od strane austrougarske vlade, oba su Banovića na svakojaki način branili Srbe od zla i nevolje. Nisu kod toga niti jedan čas pomišljali na svoje interese, već se sasvim dali zadaći, da pomognu bijednoj i proganjanoj braći nadajući se, da će tako u srcima ove braće najprije probuditi ljubav k domovini rodjenoj.

Kad je izbio balkanski rat, Radoslav je pustio svoj starodavni očinski dom i poletio u Beograd, da stavi srpskom kralju Petru svoju službu i svoje tehničko zvanje na raspoloženje. Kralj je vanredno ljubezno primio Radoslava Banovića. Čisto je bio ushićen, kad mu je Radoslav podnio svoju želju, da ga primi u srpsku vojsku k tehničkim četama. Kralj mu je odmah podijelio viši oficirski čin, mâ da se i ministar vojni i nekoji generali tome malo ne nisu usprotivili.

Tako je Radoslav pošao u rat, ostavivši kod kuće i ženu i djecu, kojih više u svom životu nije vidio, jer je pao u jednoj od prvih bitaka i nije više doživio onaj strašni, sramotni zadnji čin balkanskoga rata, u kom su Bugari i Srbi, dojakošnji saveznici, stajali kano protivnici i neprijatelji jedni proti drugima — Bugari na jednoj strani, a Srbi s vjekovnim slavenskim protivnicima i vragovima Rumunjima i Grcima na drugoj strani. A kod kuće, u starodrevnom Šapcu-Kosovčaku, neko je vrijeme dušama domaćih lamala i hujila žalost za Radoslavom kao i žalost, što se rodjena braća Bugari i Srbi medju sobom tuku i kolju. Pogotovo je pak bio nesretan Branimir Banović, kad je u svjetskom ratu vidio Bugare sjedinjene s neprijateljima Slavenstva pa kano takovi da napadaju svoju rodjenu srpsku braću u ledja, i Banović je s užasom pomišljao, kako li daleko odmiče njegova želja, — njegova nada — njegov životni ideal — njegova ljubljena, toliko željno iščekivana Jugoslavija.

*

(Donijeli smo ovaj Prolog, koji je uvod u poveću pripovijest iz današnjega vremena, a autor će je još u ovoj godini objelodaniti ili u posebnoj knjizi ili u našem listu).

CRNA RUŽA

Napisao: Davorin M. ROBOTIĆ.

ELIKI zastori sa čudnim i šarolikim arabeskama stvorili su u sobi intimnu tišinu polumraka. Kasno ljetno popodne odrazuje se posljednjim sjajem na svijetloj figurici kozonogog fauna, koji se bezobrazno cereka na tri pisamca povezana ružičastom vrpcom, što leže kraj njega na stolu. Na pismima je prsten pokriven sivošću prašine, a na mjestu kamena zijeva malena šupljinica, u koju se udobno smjestio pauk kao gospodar nad propalim dvorima sreće.

Na krevetu leži on, blijed, a misli njegove nose ga u prošlo doba i vabe mu iz duše gorki osmijeh na negdašnje časove.

*

Lišće pada. On stupa u sumrak alejom. Već svijetle prve zvijezde.

Aleja je pusta. Drveće već skoro golo, a granje se splelo ko prsti na molitvu; pa i vjetar šušti kroz njega kao na molitvu jesenjeg pokajanja.

Nije li i lane dolazila ovako jesen i donosila neku tugu čeznuća njegovu srcu? Nije li i lane baš ovako vjetar pjevao kroz granje, kao da vječno priča o dalekim stvarima, o onome, što se nije ni dogodilo, a ipak je to, što je pričao, bilo tako znano i blizu.

Mislio je valjda o radosti, koje znade da bude i u sasma neznatnom događaju, koji zapravo niti nije događaj. Kad bi ležao onako na leđima u travi i promatrao veličanstvenu polukruglju neba, koliko bi onda bilo u njemu dobre poniznosti i poštovanja prema nečemu velikom, jer je onda osjećao, kako je malen, neznatan i ništetan. Pa zašto onda tako malen stvor da ima u srcu još nešto osim dobrote? Kako može čovjek biti još i zao kraj veličanstva stvari, koje ga okružuju.

Evo i u ovom drvoredu, kroz čije grane zirkaju zvijezde, on se ćuti sretan; — sretan, što živi i što je na ovom svijetu.

I sve smišlja, nije li on sam kakvo nostalgično stvorenje ili kakav sredovječni vitez u tim časovima sretan i dobar, pa zašto odmah secira te lijepe časove. Nisu li oni dar s neba, radost duši? Zašto ih ide gušiti kakovimgod imenom, frazom, i tako ih se odreći? Zar nije radost jedna i vječna?

I poslije tih misli postane žalostan.

Možda ipak ima druga radost, radost života...

Uto je drvoredom prošla djevojka i vidjevši ga zamišljena, nasmiješila mu se. Prošla je ispred njega kao slika dugo željkovana, kao što saharskom brodiocu dolazi fata morgana. Čuo je još koračiće njezine, što su se udaljivali. Njezino veselo lice i radosne, svijetle oči dirnuše ga, i on oćuti, da je kraj njega prošla — radost života.

Veselo klikne i pođe za njom. Protrči drvoredom, ali nje nema. Krikne, ali se nitko ne odazva. Zvuk njezinih koraka davno se već izgubio u večernjoj magli. I on potrči dalje, tamo preko polja i počne je dozivati. U duši mu iskra radosti od smiješka njezina, a na licu plačne bore. Tek negdje u grmu cikne prestrašena, zaostala ptičica. A on bježi sve dalje gledajući u duši sliku radosti života. Dotrčavši u šumicu stade, pade na zemlju i zarida.

Pred ponoć ustane i vrati se kući. Počne joj pisati list. Dat će joj ga sutra naveče u aleji. Ona će sigurno opet proći alejom!

»Djevojče!

Sjećaš li se još susreta našeg u suton jesenji, kad se nađosmo u ogoljelom drvoredu divljih kestenova, — ti mala i bijela s dva plava i duboka oka, dvije daleke zvijezde. A ja stao nijem i ukopan s pogledom dalekim i krikom začuđenim, dok su u srcu, duboko u meni sjala do dva oka, dva ralička modra kao dva bisera na morskome dnu.

I daljina plava sakri te u sebi.

Tada prhnu moj krik tihim sutonom kao galeb bijeli. I kosa mi zavijori u ludom bijegu za tobom.

Al ne nađoh te nigdje. Legoh umoran u nekoj šumici licem u šuštavo lišće. Nada mnom sjale zvjezdice, a ja gledah duboko u sebi dvije malene i modre, drhtave zvijezde.

Odsada suton svaki bit će moja šetnja u drvoredu divljih kestenova, da tebe vide oči moje, moju radost, što mi se u srcu rodi, kad opazih tebe s dvije jasne i vesele zvijezde«.

I sutradan pristupi joj u aleji. Ona se smiješi, a on joj počne govoriti o sebi, o jeseni, o njoj... Ona ga sluša i radosno mu se smiješi: osjeća on to, pa govori sve čuvstvenije.

— »Vi ste neki čudak. Zašto baš meni sve to pripovijedate?« — upita ga ona.

— »»Tražim sreću««.

— »Sreću?«

— »»Da. Radost života«« — rekne on i izvadi iz njedara pisamce, pruži joj ga, pa se izgubi među gustim deblima aleje.

Sutra naveče sretne je opet u aleji, a ona mu se srdačno smiješi i odilazi nekud žurno poskakujući.

On sav sretan juri ulicama kući, osjeća u sebi nešto milo, što vabi smiješak na lice. Srce mu udara jače; sve je oko njega poliveno radosnim bojama. Ni u snu se ne odvraćaju misli od nje. I to joj opet napiše u drugom pisamcu.

»Neznanko!

Jesi ti to?

Moje riječi su bile bijeli zvuk, moj pogled strjelica kroz tamu, a udar moga srca zvonjenje nevidljivog zvonceta u tmini.

I ja nijesam više riječi imao. Sagnuo sam koljeno i podigao oči k tebi. Ti si stajala preda mnom u okviru nekih tajnih vrata. Tvoje lice bilo je prekrito smiješkom rascvalih proljetnih pupova. Moje oči krile su u sebi mramornu ljepotu.

A ti si nestajala u tmini, i pojavljivala se sveđ čarnija i ljepša, i darivala me smiješkom svojih usana i dalekom radošću svojih očiju.

Ja sam bio radostan i sretan, dok zlobna zora nije sve više počela pogledavati na moj prozorčić, i sve više lupati o moja vrata — — —«

Ona s ljubaznom učtivošću primi pisamce i rekne mu, neka joj više ne piše. Te ga riječi iznenadiše i ogorčiše. Zar se on njojzi ne raduje? Zašto se i ona ne raduje, kad može njega obradovati? Proplamsala bi zajednička radost njihovih srdaca, vatra uzajamne sklonosti.

I odluči, da joj napiše oprosno pismo, a onda neka se vrši sudbina.

»Crvene i večernje ptice plove na zapadu sve niže. Boja im se prelijeva iz vatrene u modru, a krila im se šire i sklapaju visoko nad tihom večeri. To umiru oblaci. — —

Na polju šušti lišće, a mrazova sestrica sklapa latice. Cvjetići — te bijele dušice, koje živu samo za radost, sklapaju eto svoju haljinu i odlaze u sebe same sa svojim mislima. O ne! Ne s mislima. One misli nemaju, jer živu samo za radost.

I granje aleje spustilo se i sakrilo me u svome krilu. Osjećam se snažan i pjevao bih tiho u sebi, a ipak plačem. I tako prolaze moje večeri, i nose na njedrima vijence prozirnih bisera — suza.

Odlazim sam sa svojim mislima kroz lug i bjelkastu maglu u ponoć — — —«

Ona se smije tim pismima, a ipak voli ih čitati. Sviđaju joj se u njima neke misli, pa su je tako oduševile, da se nije branila, kad ju je tužni autor njihov poljubio iskreno i živo u mraku puste aleje. Od tog je poljupca sav on gorio nekom omamnom vatrom i ništa joj nije govorio.

Pruži joj napokon ruku i htjede otići. Al ona se naglo trže, licem joj prođe rumen; sustavi ga i pogleda mu u oči. Dugo su tako stajali.

*

I postali su svoji .....

*

Iz misli ga trgne faun, koji je s krajnjom ironijom buljio u romantična pisamca i zlobno se smiješio. U tome smiješku kao da mu je faun porugljivo šaputao o njegovoj tragičnoj sudbini.

*

Uzeli ste se. Oh, oni prvi dani vašega života. Mislio si, da si dostigao svoju sreću. A žena ti se uvijek smijala. Držala te za ludog sanjara, fantastu. Opraštala ti je isprva, jer je mislila, da govoriš tako, što si zaljubljen.

Sjećaš li se one večeri, kad si joj dugo u noć govorio, da se ne ide na ples i odvraćao je. Ona je plakala, molila te, da je bar jedamput odvedeš među ljude. Onda se obukla u plesno odijelo i htjela sama poći, a ti si joj govorio:

— »Zar ćeš zbilja poći na ples? Nije li sreća u tišini? Gle, večer je lijepa, noć bijela, zima oko kuće vije bijelim snijegom!«

ZORA pl. PRERADOVIĆ: »U CVATU«.

— »»Života! Života! Buka života me zove, veselje, sjaj! Oh jadna! Ti ozbiljno govoriš još i sad ono, što si mi govorio, kad smo se prvi put sretali. Pa ona pisma, literatura je to jadna, tradicija, običaj: To si mogao onda pisati, to se tako i mora onda raditi. Ali sad mi je toga već dosta. Sad smo stupili u život! On nas zove, život, čuješ!««

Izvadila je iz stolića pisma, strgnula s ruke prsten i bacila pred tebe. Otišla je u noć, na ples, u život.

A ti — luđače bijedni — plakao si na zemlji, i zurio si u pisma i prsten, kraj kojega su bili sjajni komadići razbijenog kamena.

*

On je na počivaljci sve teže disao. Nešto teško htjelo je da se od njega otrgne, ali mu je zapinjalo u grlu. U sobi je kraljevala tama, samo se faun sjajio odrazom zvijezda i nastavljao uspomene.

*

Bio si dijete. Hodao si kroz rascvjetane proljetne staze, drhtao si među krošnjama drveta, koje su runile na tebe snježne latice, — slušao si pjesmu proljetne mladosti, gledao si bjelinu i nježnost, i nestajao si u plavetnilu razdraganosti, i nisi žudio ni za čim. U jesen si gledao umiranje prirode idući alejom. Vidio si, kako se sve rodilo zato, da živi i da umire. A onda? Vidio si djevojče neko,

u tebi se probudile pjesme nejasnih tonova, javio se šum proljetnog buđenja života, i počeo si žudjeti za radošću života. Ta gle, žena ti je pošla u život, ostavila te, i ti si odbacio svoju bijelu ružu radosne duše: žudio si i sam za životom, u koji je ona otišla.

I bacio si se u život. Zagledao si se u oči ženama. Provodio si s njima sve vrijeme. Gubio si se u njihovim zagrljajima, vriskao si sapet njihovim rukama. A o ponoći dugo si plakao lutajući u vrbinju niz mirne vode. Plakao si, jer nijesi ni u jednim očima našao ono, što si ti njima davao, — ono, što si ti kao dijete vidio u svakom cvjetiću, u svakoj ptičici, na svakom drvcetu — bijelu ljubav iskrenosti. I plakao si, želio si se povratiti, htio si opet biti dijete. Ali si osjetio iza sebe val mirisa, što se povlačio od tvoje ruže negda bijele, koja je proplamsala i procvjetala u crvenu.

Ti si zaridao. Sve si im dao, — ali bez uzdarja. I napustio si ih, povratio se nemoćan.

*

U sobi mir. Tek kao da se još čuje prigušeni, sarkastični smijeh faunov, dok vani — daleko — urliče noć crvenom grmljavinom i vije svojim crnim plaštevima.

— — — A u sobi se razlijeva miris crne ruže.

MOMČE

Šala u jednom činu. NAPISAO ŠILAR.

(Nastavak)

MOMČE: Eh, ne ide! Uvijek si isti, uvijek pravcem, bilo na neprijateljsku poziciju, bilo na što drugo. (Malo razmišlja.) Volio bih doduše tome Šećeroviću učiniti kakovu psinu, ali neka, poigrat ću se ja s njime onako, kako mi iz Šumadije umijemo. (Odlučno.) Doktore, imate li pri ruci kakav bolji kaput u pisarni?

POPADIĆ: Imam baš nov novcat jaket još iz vremena, dok bijah u Parizu.

MOMČE: Izvrsno! Istoga smo stasa, dobro će mi pristajati.

POPADIĆ: Ali zašto?

MOMČE (veselo): Imam vam dobra znanca u Parizu Paju Krivoturovića. Taj se priženio nekoj sitničarki, ne znam, da li na lijevu ili na desnu ruku, ali ne smeta. Firma im ide: Rastaquouère et Cie. Ja ću da budem zastupnik te firme i prodat ću u njeno ime Dojčićeve uređaje. Imam još mojih posjetnica iz vremena, dok bijah student u Parizu. Samo ćemo s crteža otparati ime firme, a drugo je moja stvar. (Uzima makaze s pisaćega stola i odrezuje naslove sa crteža, koje Dojčić sprema u džep.)

DOJČIĆ: Ali kako?

MOMČE: Ništa to kako... samo ti pusti meni, da ja radim. Nisi ti za ovdašnje marifetluke.

POPADIĆ: Ja pomalo shvaćam. Ajdemo u moju uredovnicu, dat ću vam i par posve novih rukavica, koje mi posla na dar neki zahvalan oficir francuski. Kod mene se možete preobući i na druga vrata izaći. Kad dođe Šećerović, ja ću poći u drugo ministarsko odjeljenje, a tad vi uđite k njemu.

MOMČE: Ajdemo žurno, čini mi se, kao da netko dolazi. (Odlaze sva trojica u Popadićevu sobu i zatvaraju vrata za sobom.)

IX. PRIZOR.

Šećerović i Mošo.

ŠEĆEROVIĆ (ulazi na lijeva vrata, nosi ispod pazuha kožnati omot za spise. Lice mu se sjaji od zadovoljstva. Baca omot na pisaći stô.): Ovo mi je dobro uspjelo. Znao sam ja, da je naš ministar kavalir. Ovakove sitne zalogaje priuštava on nama mlađima. No, Mošo, što veliš sad?

KARAICA: (gleda oprezno, da li su vrata desno pritvorena.) Pa kako bi bilo, da podvostručim ono znaš...

ŠEĆEROVIĆ: Ta, ta, ta... što je to? Dublje ćeš, dublje, moj Mošo. Gle, gotovo je, potpisano po ministru: i kome da dam i koliko da naručim i po koju cijenu.

KARAICA: (svijetle mu se oči od lakomosti.) Pa, da zaključimo...

ŠEĆEROVIĆ: Ne... bolje ne ovdje. Danas popodne možemo svršiti u kafani. Poruči, da dođe i Joca Svileni pa se možemo malo poigrati... onako: dvije gore, dvije dolje...

KARAICA: Lako za Jocu, tamo valjda i spava.

ŠEĆEROVIĆ: Ne zaboravi, u ostalom . . . ja mogu da dam narudžbu, kome hoću i pošto hoću.

KARAICA: Pa naredit ćemo se ko ljudi...

ŠEĆEROVIĆ: Ako htjedneš. (Lukavo.) Ako ne ćeš ti, ima i drugih ljudi, koji će nam slati austrijsku robu pod francusku, kao što i ti radiš.

KARAICA: Eh, roba roba!

ŠEĆEROVIĆ: Eh, dobavljač dobavljač!

KARAICA: Ne ćeš ti ubijati mene.

ŠEĆEROVIĆ: (zajedljivo, oponašajući.) Ne bi ni ti, gazda Mošo, kupovao sas moja para đerđana?

KARAICA: (trgne se i lisiči.) Ne bih ja... Star čovjek ne misli na takove stvari.

ŠEĆEROVIĆ: Znam ja tebe... Ali sada bježi... a popodne nagnjeti debelo šlajbok, ako kaniš dobiti u ruke ovo parče papira.

KARAICA: (uzdiše) Ubit ćeš me, vidim ja već... zaklat ćeš me bez noža...

ŠEĆEROVIĆ: Ovo nije birokratska zemlja, tu valja živjeti od pameti, a što nema uslova za život, neka gine. (Pola prijateljski, pola zapovijedno.) Ali miči se sad! Dokle ćeš mi tu zanovijetati, bre? Hoćeš li da zovnem dežurnoga?

KARAICA: Odoh, odoh... dakle popodne?

ŠEĆEROVIĆ: Da... Rasplini se!

KARAICA: Već me nema! (Odlazi lijevo, no opet proviruje na poluotvorena vrata.) Ali nemoj, da onaj Rvaćanin...

ŠEĆEROVIĆ: (zgrabi tintarnicu, pola u šali, pola u zbilji.) Hoću li te? Izdiri već jednom!

KARAICA (zatvara vrata za sobom.)

X. PRIZOR.

ŠEĆEROVIĆ I POPADIĆ.

POPADIĆ: (izlazi iz svoje uredovnice i ostavlja vrata slabo pritvorena. Obraća se Šećeroviću ozbiljno i malo kao ukočeno.) Gospodine načelniče, ja idem do ministarstva građevina. Tamo sam pozvan, da uredimo sporazumno neke stvari glede opravka naših zgrada.

ŠEĆEROVIĆ: (slatko.) Izvolite samo, gospodine doktore!

POPADIĆ: Klanjam se, gospodine načelniče!

ŠEĆEROVIĆ: Do vidova, gospodine doktore! (Za se.) Kako se drži!

POPADIĆ (izlazi na lijevo.)

XI. PRIZOR.

ŠEĆEROVIĆ, POSLIJE MOMČE.

ŠEĆEROVIĆ: (gleda podmuklim licem za Popadićem. Čuje se kucanje lijevo.) Napred!

MOMČE: (ulazi na lijeva vrata, odjeven u elegantan jaket, pod pazuhom mu kožnati omot sa crtežima, u ruci fine rukavice, sigurne kretnje.) Dobar dan, gospodine načelniče! Čast mi se predstaviti: Momče Spadalo (predaje mu posjetnicu) zastupnik firme Rastaquouère et Cie u Parizu.

ŠEĆEROVIĆ: Milo mi... (gleda posjetnicu.) Vi iz Pariza?

MOMČE: Ravno odanle stigoh ovamo prije tri dana.

ŠEĆEROVIĆ: Vidi se po cijeloj vašoj pojavi, da dolazite iz velegrada. (Znalično.) Vrlo apartne rukavice : : :

MOMČE: To su iz Pariza. (Pokazuje mu ih.) Nisu ni skupe... jedva 150 franaka par. Koji broj nosite, da mogu odrediti, da se i vama pošalje jedan par ovakovih?

ŠEĆEROVIĆ: Nosim broj deset i pô... ali blagodarim, ne treba ništa za me naručivati.

MOMČE: Molim, molim, drugo je sve moja stvar.

ŠEĆEROVIĆ: Jeste li ravno iz Pariza u naš grad?

MOMČE: Najprije obiđoh rodbinu, a zatim dođoh ovamo... Zapravo htjedoh do gospodina ministra... imam da mu isporučim pozdrave njegove tetke Jovanovićke.

ŠEĆEROVIĆ: (upada.) Valjda gospođe Pele Jovanović... pričao mi gospodin ministar za nju.

MOMČE: (sigurno.) Da, da, baš gospođe Pele Jovanović. (Leti mu jezik.) No, mislio sam, čemu da idem najprvo do gospodina ministra. Za pozdrav ima vremena, a imam i drugoga posla u ministarstvu I baš za te poslove ministri nisu drugo nego cimer, to su osobe za reprezentaciju, a pravi duh, desna ruka, zapravo um i duša sadržani su u njegovu zamjeniku. Zato i ne odoh do gospodina ministra, nego evo me ravno do vas, gospodine načelniče, koji ste sve u ovome ministarstvu i koji držite na svojim leđima cijeli teret toga ministarstva.

ŠEĆEROVIĆ: (očito polaskan.) Molim, molim...

MOMČE: (istom okretnošću.) Nikakve pretjerane čednosti, gospodine načelniče. Ja znam, što govorim. Poznam ja vrlo dobro vaše djelovanje još i prije nego dođoste u ovo ministarstvo. Svi smo mi u ovome prošlom ratu vršili naše dužnosti, ali što je ono, što smo mi na fronti činili? Ništa — to može i svaki ciganin. Odvedu te u rov, sjediš, na određeno vrijeme dobivaš uredno svoju hranu, izmijene te, kad treba, da se odmoriš — nisi drugo nego jedan bezimeni i beščuvstveni kotačić u ovome golemom ratnom stroju. Ne moraš ništa misliti, sve drugi za te i misle i skrbe. A misliti i ravnati, to je pravi posao! To je ono, što zapanjuje, taj golemi duševni napor i posao iza fronte, osobito onih od komore, da niglje ništa nije zapelo, da je sve teklo uredno i točno kao sat. Ti veleumi pobijedili su u prošlome ratu, a ne mi nesvijesna gomila ljudi na fronti, koji bez toga umnog vodstva ne bi umjeli, da li treba desno ili lijevo iznositi

svoju kožu na pazar. A između tih umnika na odličnome mjestu bijaste i vi, gospodine načelniče...

ŠEĆEROVIĆ: Molim, molim...

MOMČE: (k. g.) Nakon svršena rata pak mjesto da po zasluzi zatražiste, da vas postave kao reprezentanta u koju od evropskih prijestolnica, vi se čedno zadovoljiste s teretnim i odgovornim mjestom načelnika u ovom ministarstvu.

ŠEĆEROVIĆ: (očito ugodno dirnut.) Vrlo sam vam zahvalan za vaše laskave riječi, no ipak bih rado saznati, kojim poslom dođoste do mene?

MOMČE: (istom okretnosti.) Naša firma Rastaquoère te Cie promeće brzojavne aparate i slično...

ŠEĆEROVIĆ: (ugodno iznenađen.) Možda ste u dobar čas ovamo prispjeli.

MOMČE: (k. g.) No, naša firma zapravo i nije trgovačko poduzeće, nego jedna čovjekoljubiva i dobrotvorna institucija, i...

ŠEĆEROVIĆ: (ponešto razočaran, upada.) Kako? Zar vi ne trgujete s artiklima, koje spomenuste?

MOMČE: (k. g.) I da i ne! Izvolite me samo pozorno saslušati. Vlasnici firme vanredno su bogati ljudi, a pored toga zdravo mekana srca za sirotinju. Ali su podjedno i umnici, koji svoju potporu davaju samo onim osobama, koje su zazbilja dostojne i vrijedne pomoći. Oštro njihovo oko opazilo je već odavno, da sve te naše sadanje humane i dobrotvorne institucije ne ispunjavaju svoga zadatka i da su pravu svoju svrhu upravo promašile.

ŠEĆEROVIĆ: Kako to mislite?

MOMČE: (K. g.) Najbolje ćete shvatiti intencije mojih šefova, ako proučite ma koje od naših dobrotvornih udruženja. Zar vam nije već upalo u oči, da potpora tih i sličnih udruženja zapada često puta osobama ili potpore nepotrebnim ili nedostojnima?

(Nastavit će se.)

SAN

Napokon si došla. Hujio je vjetar
Igrao se lišćem tankih jablanova,
Cvilila je zemlja i kroz hladne stijene
Nosila mi pozdrav zgaženih lugova.
Kroz ponoć sam iš'o bez ijedne zvijezde,
Ni mjesec se nije obaziro na me;
Napokon si došla, da ostaneš sa mnom
I sve moje dijeliš, što stoji uza me!

*

Oh, sve moje dijeliš, što stoji uza me:
Taj uzdisaj čudni, kad se noćca hvata —
Kô da ptica neka polomljenih krila
Kroz prašume traži izgubljena brata....
I taj hljeb, što nije m'jesio se rukom,
Koju nebo daje, koju zemlja ima;
Oh, to sve, što rodi izmučena duša,
Kad u borbi živi sa sobom i svima!

*

Ja te vidjeh davno kroz oči metulja,
I kroz pup u gori osamljena drva;
Čekao sam uvijek, al vjerovo nisam
Da će se razvedrit moga neba mrva.
A ti sad si došla, oh, ti sad si došla!
— Nije ipak život urodio stazam',
Koje su me zvale, otkad sam upozno
Taj ljudski i božji smisao i vazam!

Gle, u dvoru, što je zidan od oblaka,
Golubica stoji vedra, laka, bijela,
Do nje golub sio, kome su u gori
Raznijele oluje srž duha i tijela.
I ova mu priča: baš zato da dođe
Što vjeruje srži, koju sudba lomi,
Jer da živi krilo, što se vjetrom bije,
Oh, da ono živi i kada se slomi!

*

I dalje mu priča: — da što niko nema,
I što ne bi moglo niti da se dijeli,
Ona da je našla u ljubljenom krilu,
Pa baš hoće za se imat dio cijeli!
I ne će se vratit gdje ima dijelova,
Gdje je krvi srca otrov — zdrava hrana;
Oh, ne će se vratit na poljane svijeta,
Gdje ne plače stablo, kad mu cvili grana!

*

Napokon sam čuo i taj glas, za kojim
Čeznuo sam srcem pogažena crva;
Evo mi je cvijetom urodilo drvo,
I zraka je jutra na me pala prva!
Tiho, samo tiho. Drveća je mnogo
Još ostalo suha usred moga polja:
Oživi ga dahom, pomiluj ga duhom,
I od mene draža, i od mene bolja!

Ilija Despot.

PJESNIK

Napisao: SVATOPLUK ČEH. Preveo: M. G.

LAŽNE još leže tu pred njim. Kad ih tako motri, čini mu se, da se tisuće glava nadviruje preko njegovih ramena i da tisuće očiju počiva s različnim izražajima na tim njegovim mislima i osjećajima, koji mu se čine tako tuđi, tako neobični u svečanoj odjeći štamparskoga crnila, u kojem prvi put stupaju u svijet.

Osam dana nije izašao iz kuće. Za to je vrijeme pročitao osam puta svih dvadeset »obaveznih primjeraka« i potpuno raščupkao vrpcu, kojom mu je bio potpasan već prije reda posivjeli kućni kaput. Naveče osmoga dana donese mu podvornik pismo od nakladnika. Kad je grozničavim prstima rastrgao omot, našao je u njemu honorar i najnoviji broj nekoga kritičkoga časopisa. Njemu na čast

ZORA pl. PRERADOVIĆ: »U VRTU«.

treba da istaknemo, da je ponajprije segnuo za posljednjim; odmah mu udari u oči kritika o njegovim pjesmama. Čitao je i opet čitao, svijetlim pogledom, da njegovi stihovi tvore u literaturi epohu, da je dao narodu kiticu čarobnih cvjetova, punih rose nježnoga osjećaja i najprijatnijega poetskoga mirisa.

Tek kad je tu ganutljivu poredbu po šesti put pročitao, posegao je gestom prezira za honorarom i u isti mah za nečim bezobličnim u ormaru. Izašao je na tamnu ulicu i kupio u zabitnu, slabo osvijetljenom dućanu nove hlače.

U snu se nada nj nadnosio anđeo s lovorovim vijencem u ruci, a djevojačko je lice toga anđela imalo poznate, ljupke crte.

Drugi je dan izašao vrlo rano sa slavodobitnim izražajem na ulicu. Činilo mu se, da mnogi njemu i nepoznati ljudi u nj nekako uljudno zaglédaju. Sastane prijatelja. Taj mu izdaleka raširi ususret ruke i zavikne:

»Čestitam, čestitam!«

»Nemaš čemu«, odgovori skromno pjesnik sklopivši oči. »Uostalom, mili prijatelju, mnogo mi je

zaista stalo do tvoga suda. Govori iskreno, bez obzira, — kako ti se sviđaju?«

»Lijepe su, na poštenu riječ! Ponešto taman, zagasit ton —«

»Imadu boju moje duše!«

»Ali inače su vanredne i što se tiče materijala i rada. Imadu oblik slobodan, a ipak elegantan — po najnovijim francuskim uzorima.«

»Varaš se«, usprotivi se pjesnik nekako zatečen. »Nisam prijatelj francuskoga smjera. Prije bih dopustio, kad bi mi istakao kakav takav utjecaj velikih engleskih uzora!«

»Svejedno!« nastavi prijatelj, koji je tek napola slušao. »Bilo francuski ili engleski, vanredne su na svaki način. Kad bih smio isticati nedostatke, istaknuo bih samo jednu grijšku —«

»Griješku?« živo usklikne spisatelj, uzimajući stav za obranu. »A ta bi bila?«

»Što imadu suviše džepova.«

Pjesnik reterira sa svoga obrambenoga stava, oči su mu užasnute počivale na prijatelju, lice dobilo izražaj bolnoga razočaranja, a usne nehotice prošaptale:

»O čemu to govoriš?«

»Kakvoga li pitanja? O tvojim novim hlačama! O čemu bih drugom govorio?«

»Komična zabluda,« objašnjava pjesnik s prisiljenim smiješkom. »Mislio sam, da govoriš o pjesmama, što sam nedavno izdao.«

»A, izdao si pjesme? O tome nisam dosada ništa čuo. Razumije se, da ćeš za mene rezervirati primjerak s vlastoručnom posvetom . . .«

Za kratko vrijeme zaustavi drugoga prijatelja riječima: »Kamo se žuriš?«

»Eto u knjižarnicu.«

»A po što?«

»Klasično pitanje! Kako možeš o tom samo razmišljati.«

»Znaš što, prijatelju, idi sa mnom. Dat ću ti ih na dar.«

»Ponovi te nebeske riječi!« usklikne prijatelj radosno tiskajući ruku ispod ruke pjesnikove. Htio sam za njih izdati upravo svoje posljednje. Kažem ti: zanesen sam, fantaziram, ludujem . . .«

Naš je junak motrio nešto nepovjerljivo taj uzavreli zanos prijatelja i prekinuo ga pitanjem:

»A koja ti se od njih najvećma sviđa?«

»Ona najmanja, s alpskom ružom na šeširiću. Bože, kakove oči ima, kakva njedra, kakve nožice!«

Pjesnik izbavi rame zanesenjakovo prijateljske potpore i zapita hladnim tonom:

»Bez sumnje se oba varamo. Mislio sam, da ideš u knjižnicu po zbirku mojih pjesama.«

»Tvojih pjesama? Ne pada mi ni u snu na pamet. Žurim se po ulaznicu za današnju predstavu tirolskih pjevačica.«

»Takovom ti ne mogu poslužiti.«

»Bijes te odnio i s tvojim pjesmama. Sad moram opet toliki komad puta do knjižara!«

Naš pjesnik zađe u kavanu. Znao je, da tamo za nekim stupom u tamnoj udubini rpa mladića pretresa dan na dan sve dnevne događaje. Nijedna tragetkinja nema historiju tako besprijekornu, nijedna plesačica tako prozirna gazova krila, da taj kazneni areopag ne bi na njoj našao griješke i građe za svoje ujedljive štipalice. Najprirodnije umjetne pletenice kose na korsu, najtiši krivi ton u orkestru, najudaljenija nova gostionica, najgluplja dosjetka sa redute — ništa, ma baš ništa ne može da izmakne njihovoj pozornosti i ne će ostati pošteđeno od njihove nemilosrdne kritike; kako da im ne bi oko zapelo za omašni svezak mojih pjesama! Poslušat ću njihov sud. Sio je iza stupa i prisluškivao. Nije dugo čekao.

»Ništa, baš ništa novo!« počne jedan. »Užasno dosadno vrijeme.«

»A što velite, prijatelju, za zbirku?« oglasi se drugi.

»Ne znam, kako može netko vrijeme tratiti takim glupostima!«

»Ništa novo ni osobito u njoj i onako nema. Iz toga se djetinjastoga igranja najbolje može vidjeti, kako je današnja generacija slabe invencije. Same već otrcane slike. U svima su eto te neke zvijezde, ljiljani, orlovi, boginje, barjaci i slična starežina.«

(Sad već nema sumnje! Govori o mojim pjesmama«. uzdahne naš junak.)

»Molim, tu je pače i zmaj!«

(»Odnosi se na moju bajku o zmaju«, pomisli pjesnik).

»Zaista japanski ukus!«

»Uostalom se i ne čini, da bi to bilo izvorno!«

»E dašto! Okladit ću se, da je dobra trećina te zbirke goli plagijat!«

Prijeđoše na drugi predmet.

Pjesnik ustane i idući mimo lajavih mladića baci na njih pogled najdubljega prezira — a pri tome ugleda u rukama jednoga od njih otvorenu zbirku poštanskih maraka.

Pjesnik je naš davao u nekoj imućnoj obitelji satove iz glasoviranja. Njegova pitomica — ne, nikako ne ću da onečastim njenu anđeosku ljepotu svojim prozaičkim perom; pročitajte prvu među pjesmama moga junaka, gdje ju je ocrtao spomoću zlata i snijega, zorina rumenila i rose, gdje joj je utisnuo u svijetlu kosu krunu najljepših alema svoje poezije.

Otac je toga ljupkoga bića bio istaknut narodnjak, općenito uvažen građanin, član mnogih institucija i patriotskih društava, nastojač oko prosvjećivanja naroda. Njegova je slika s lozinkom »Naroda štit i mač jest njegov moral i riječ!« resila izloge knjižara. Nema nikakve sumnje, da je kupovao bar bolja djela domaće literature, pa da su i srećne pjesme našega pjesnika dospjele u ruke zamilovane djevojke. Možda je već pročitala iz uvodne pjesme plameno ljubavno očitovanje . . .

S burnim udarima srca stupi u njezinu odaju.

Ona mu dođe ususret s fino uvezanom knjigom.

Ah, dokaz ad hominem.

»Pristoji li, gospodine Světlý, ovaj uvez?«

»O, ta ti bijedni pokušaji nijesu dostojni tako odlična ruha!«

»Nikako, gospodine! Te su pjesme pače vrlo zgodne. Već sam dvije pročitala — jučer prije nego sam zaspala.«

Světlý je sebi u duši crtao, kako su te pjesme počivale na snježnom pokrivalu njezinih njedara, srce mu se zalilo prijatnošću, prekipjelo a sa usana mu se oklizne pitanje:

»Kako vam se svidjela prva pjesma?«

»Ha, ha, ha!« nasmije se mjesto odgovora zvonkim svojim glasom.

»Ah, gospođice, kako se možete smijati! Što niste iz nje ništa, baš ništa pročitali? Niste li poznali u tom ocrtanom biću, u tim crtama, vratu, očima svoju znanicu, ta reći ću izravno svoju znanicu sa zrcala?!«

»Kako? To je previše!« u srdžbi se usprotivi djevojka. »Galantni baš niste, gospodine Světlý!«

Utučeni pjesnik zaviri u neprilici u knjigu, što ju je u rukama držao. Na koricama joj je svijetlio u vijencu zlatna hrastova lišća natpis: »Hans Sauerkohls Gedichte« a natpis je prvoj pjesmi: »An meine Angora-Katze.«

Izilazeći iz sobe sa sviješću, koja ga upravo uzdizaše: da njegova krasna učenica nema ni pojma o njegovim pjesničkim sposobnostima, susretne se s njenim ocem, koji ga zaustavi i povede u svoju radnu sobu.

Stari se gospodin gospodski posadio u naslonjač i namignuo Světlomu, da si donese stolac.

»Razabrao sam, da ste veoma nadaren čovjek«, počne veoma naklono svoj govor.

Světlý nešto promuca o prevelikoj ljubaznosti.

»Evo htio sam Vas zamoliti za jednu uslugu — na korist nama objema svete stvari,« nastavi sretni otac. »Nijeste li primijetili, da naš narodni duh slabi, da na njemu leži na svim stranama kao neka mora? Krajnji je čas, da se tome pomogne, da se baci među puk električna iskra, koja će ga uzbuditi na novu djelatnost i zanijeti ga novim zanosom za svetu stvar. Tu ništa ne vrijedi natezanje po klubovima, jahanje na sedlu visoke politike: moramo se spustiti k puku, progovoriti mu plamenim jezicima, uputiti ga na vječne njegove paladije: stara prava, jezik, literaturu, nauku, zanesti ga za njih riječima uvjerljivim, žarkim, poletnim .... No, ne biste li tome cilju prinijeli svoj vijenac?«

Pjesnik je bio radosno iznenađen. Dakle je ipak čitao zbirku i hoće da ga pobudi na patriotske stihove. Skromno odgovori: »Nemojte precjenjivati, gospodine, moje slabe sile. Okušao sam se doduše u različnim vrstama lirike, ali za moćne tendencijske pjesme ne ćutim u sebi dosta snage!«

Stari je gospodin raskolačio na nj oči.

»Što bi s pjesmama? Ha, ha, ha! Ni u snu mi nije na um palo, da Vas zavodim na tako nezahvalnu rabotu. Ha, ha, ha!«

Srdačno se smijao, da mu se opet za čas složi obličje u ozbiljne crte pa da pridigne smrvljena, opet gotovo razočarana poeta riječima:

»Ne škodi! Čujte, o čemu se radi. Izdat ću političku brošuru. Upravo sam je dovršio. Moram ipak da priznam, da nisam imao vremena ni volje da se bavim novijom literarnom produkcijom, pa da je i moj pravopis ostao nekako starovjerski. Ipak je vaš novi pravopis gotov Babilon! No eto, htio sam Vas zamoliti, da biste moj rukopis, u tom pogledu, gdje treba, popravili. — Tako, dragi gospodine. Za natpis sam brošuri odabrao svoju lozinku: »Narodu je štit i mač njegov moral i — riječ!«

Noću iza toga slavodobitnoga pohoda činilo se Světlomu, da k njemu prilijeću sve njegove pjesme suznih očiju i da ga trpko prekoravaju, što ih je izdao.

»Prilijepit ćemo novi omot i drugo će izdanje biti gotovo«, tješio ga za godinu dana nakladnik. »Poslat ću svima, koji se interesiraju za literaturu — ipak će se koji taj primjerak uprljati i zgužvati.«

MARIJA CHAPDELAINE

PRIPOVIJEST IZ FRANCUSKE KANADE

Napisao LOUIS HÉMON. Prevodi Dr. DRAGO ĆEPULIĆ

(Nastavak)

STARI Nazaire Larouche stade zatim govoriti o današnjoj propovijedi, za koju tvrđaše, da je bila uvjerljiva i lijepa. Zatim iza kratke šutnje nenadano upita:

— Jeste li pekli?

Šurjakinja ga njegova začuđeno gledaše nekoliko časaka ali napokon razumje, da hoće kruha. Par časaka zatim on ponovo upita:

— Je li vaš bunar u redu?

To je imalo značiti, da na stolu nema vode. Azalma se digne, da ide po vodu, a starac šaljivo namigne okom Mariji Chapdelaine za leđima svoje stare.

— Ja joj u pričama govorim, šapne. Tako je finije.

Daščani zidovi ove kuće bijahu prekriti starim novinskim papirom, ukrašeni kalendarima, kakve dijele tvornice poljodjelskih sprava ili trgovine sjemenjem, bilo je i svetih slika: jedna reprodukcija gotovo bez perspektive i u surovim bojama bazilike Sainte-Anne-de-Beaupré; slika Pape Pija X., jedna kromolitografski izrađena Djevica Marija, koja je blijedim smiješkom u licu pružala svijetu svoje okrvavljeno i svijetlim zracima okruženo srce.

— Ljepše je tu nego kod nas, reče u sebi Marija.

Nazaire Larouche i dalje se dao posluživati govoreći pritom u parabolama.

— Zar je vaše prase bilo mršavo? pitao je, ili: — Volite li vi domaći šećer? Ja ga strašno volim . . .

Azalma mu na to dade drugu krišku slanine i izvuče iz ormara glavu javorova šećera. Pošto se rasrdila zbog tih neobičnih običaja i pozvala ga, da se sam posluži kao obično, on je uze miriti isprikama punim dobroćudnosti:

— Tako je, tako. Dakako. Više to ne ću činiti, ali vi ste obično znali za šalu, Azalma. Treba znati za šalu, kad čovjek mladost gosti kao ja.

Marija se nasmija i reče u sebi, kako su on i njen otac malo nalik jedan na drugoga. Oboje veliki i plećati, sijedi, u licu kožnate boje, a u živim očima ista vječna mladost, koju daje stanovnicima Québeca često njihova vječita priprostost.

Gotovo odmah iza ručka oni krenuše. Snijeg, koji se na površini uslijed prvih kiša otopio i nanovo se uslijed noćne studeni sleđivao, bijaše vanredno sklizak i samo je izmicao pod sklizaljkama saonica. Za njima su pomalo nestajali visoki plavi vrhunci, koji omeđavahu obzorje s druge strane jezera Sant-Jean, već kako iđahu uz rijeku slijedeći njenu dugu krivulju.

I kad su prolazili kraj crkve, Samuel Chapdelain reče zamišljeno:

— Misa je doista nešto lijepo. Meni je često tako žao, što smo daleko od svake crkve. I možda to, što ne možemo da obavljamo svake nedjelje dužnosti naše vjere, smeta našoj sreći, i zato nijesmo tako srećni kao drugi.

— Pa nije to našom krivnjom, uzdahnu Marija, mi smo odveć daleko!

Njen otac i opet kimnu glavom hoteći reći time, kako mu je to ipak žao. Veličanstveni prizor kulta, latinsko pjevanje, svijetlo svijeća, svečani izgled nedjeljne mise, sve ga to ispunjavaše velikim žarom. Malo zatim on zapjeva:

I jednog ću dana poći,
Sjesti do prijestola njena,
Primit ću svoju krunu ja
I kraljevat onda moći.

Njegov je glas bio jak, i on je ispravno i zanosno pjevao iz puna grla. Ali se doskora njegove oči zatvoriše, i lice mu pade pomalo na prsa. Kola ga kao uvijek uspavaše, i konj stane sporije trčati i počne napokon korakom ići znajući, da je gospodar kao obično zaspao.

— No ajde, Charles-Eugène!

Gospodar se naglo trgnuo iz sna i pružio ruku za bičem. Charles-Eugène rezigniran opet udari u kas. Već pred više generacija jedan je Chapdelaine imao veliku raspru s jednim susjedom, koji je nosio ovakovo ime, i zato je taj Chapdelaine brzo dao to ime jednom svom starom malodušnom i malo šepavom konju zato, da može sa zadovoljstvom vikati dnevno iz sveg glasa prolazeći pred kućom svog neprijatelja:

— Charles-Eugène, ti golema nesrećo, ti nepokorena nesnago! Naprijed, Charles-Eugène!

Već ima tome stoljeće, što je raspra završena i zaboravljena. Ali Chapdelainei su i dalje nazivali svoje konje Charles Eugène.

I opet se začu zvonki, pun mističnog žara kantik starčev:

U nebo, u nebo, u nebo
Jednog ću dana poći . . .

Zatim ga i opet san nadjača, glas klonu, a Marija prihvati uzde, koje se izmakoše iz očevih ruku.

Sleđeni je put išao duž smrznute rijeke. Na drugoj su obali stajale rijetke kuće, jedna od druge odijeljene nekom veličanstvenom daljinom, i svaka bijaše okružena iskrčenim zemljištem. Iza ovog i s obiju strana pružala se šuma, koja je dopirala sve do obale: tamna, zelena, od cipresa, a u njoj se isticalo tu i tamo nekoliko brezovih panjeva porušenog hrama.

S druge strane puta bijaše pruga iskrčene zemlje šira i jedinstvenija. Kuće bijahu bliže jedna do druge i činilo se, da se selo produljuje njima kao predstražom. Ali se iza golih polja vazda viđevala šumska međa i bila poput sjene, beskonačna tamna pruga između studene bjeline snijega i sivog neba.

— No ajde, ajde, Charles Eugène!

Otac se Chapdelaine bijaše probudio i pružaše ruku za bičem uz svoju već običajnu gestu blage prijetnje. Ali kad je konj iza nekolika življih

ZORA pl. PRERADOVIĆ: »SJENICA«.

kretnja i opet usporio svoj hod, on već bijaše ponovo zadrijemao. Ruke ležahu mu otvorene na koljenima, vidjeli se svijetli dlanovi njegovih rukavica bez prstiju od konjske kože, a brada bješe pala na gustu dlaku njegove kabanice.

Iza dviju milja put se stade uspinjati strmim brdom i uđe u sredinu šume. Kuće, što se počevši od sela rijetko poredale u ravnici, najednoć nestadoše, i sva je perspektiva odsele bila jedna četa golemih panjeva, što se izdizahu iz bijela tla. Pače i ono vječno zelenilo jela, trnja, cipresa, bivalo je rjeđe. Nekoliko mladih živih drveta gubilo se među nebrojenim kosturima povaljenima na zemlju i prekritima snijegom, ili onim kosturima, koji još stajahu ogoljeni i pocrnjeli. Pred dvadeset godina ovdje je bilo silnih požara, pa je nova vegetacija istom stala da tjera između mrtvih panjeva i ovapnenjenih naslaga. Vrhunci su slijedili jedan za drugim, i put je išao od jednog do drugog neprestano lagano silazići i uzlazeći poput profila oluje na širokoj pučini.

Marija Chapdelaine pritegne svoju kabanicu, sakrije ruke pod svoje prosto sivo odijelo i zaklopi napola oči. Ovdje nije bilo ništa vrijedno da se

vidi. U selima se još izdizale nove kuće i nove suše, ili su opet kuće ostajale prazne i postajale ruševinom; no život šume bijaše nešto tako sporo, da bi bilo trebalo nadljudsku strpljivost, dok se dođe do kake promjene i ustanovi je.

Konj je bio jedino biće, koje je ostalo svijesno cijeloga puta. Saone se klizale lako po tvrdom snijegu, pri čem su dirale panjeve, koji se dizahu s obje strane u visini puta, Charles-Eugène je točno slijedio sve zavoje, vozio hitrim kasom niz kratke vrhunce, a sporim korakom vozio uz suprotnu uzbrdicu poput iskusne životinje, koja je sama posve podobna da dovede svog gospodara do kućnog praga, a da je pritom nije potrebno smetati zapovijedima i uzdama.

Još nekoliko milja, i šuma se opet otvori i bilo je opet vidjeti rijeku. Put je vodio niz posljednju uzvisinu visoravni, da siđe gotovo u istu ravninu s ledom. Na jednu milju obale, koja se uzdizala, tri se kuće viđahu, no te bijahu još primitivnije od seoskih kuća, i iza njih ne bijaše nikakva iskrčena polja, ni traga ljetnim poljskim radnjama, kao da su te kuće tu bile samo zato, da svjedoče, da tu ima još ljudi.

Charles-Eugène skrene iznenada nadesno, ukoči prednje noge, da uspori korak nizbrdice i zaustavi se ravno na rubu leda. Otac Chapdelaine otvori oči.

— Evo, oče, reče Marija, evo vam uzde!

On prihvati uzde, ali prije nego što je pognao konja, on stade nepomično promatrati nekoliko časaka površinu zaleđene rijeke.

— Došlo je malo vode nad led, reče, i snijeg se otopio, ali mi ćemo ipak prijeći. Hijo, Charles-Eugène! Konj malo ponjuši bijeli sag, prije nego se na nj odvaži stati, i zatim skrene ravno naprijed. Trajne zimske staze bjehu iščezle, mlade jele zasađene na razmake, da označuju put, sve gotovo padoše i ležahu u napola otopljenom snijegu. Kad su prolazili pokraj otoka, led dva puta prasne, ali ne popusti. Charles-Eugène je veselo kasao prema kući Charles Lindsaya, koja se vidjela na drugoj obali. Ipak kad su saone stigle do sredine rijeke, konj je morao usporiti korake zbog tanke naslage vode, koja se tu prostirala i miješala se sa snijegom. Lagano se oni primicahu obali. I nije ostajalo nego još samo trideset stopa da pređu, kadno led stane iznova da praska, i zaljulja se pod konjskim nogama.

Otac je Chapdelaine ustao i bijaše sada vrlo budan, a oči mu živahne i odlučne pod krznenom kapom.

— Charles-Eugène, Hijo! Naprijed! vikaše svojim jakim surovim glasom.

Stari konj zabode u napô tekući snijeg debele krajeve svojih potkova i potrči k obali na skokove stresajući svojom opremom. U času, kad stupiše na obalu, jedan se komad leda malo preokrene pod saonama i propadne na dno ostavljajući za sobom škulju čiste vode. Samuel Chapeldaine se okrene:

— Mi ćemo zadnji prijeći ove zime, reče. I pusti konju da malko odahne prije nego li stane uzlaziti na brdo.

Zatim doskora ostaviše glavnu cestu i zađoše na jednu drugu, koja je vodila duboko u šumu. Bio je to zapravo samo jedan primitivni puteljak još pun korjena, a išao je u malim shodnim krivuljama, takovim te se izmaći moglo pećinama i panjevima. On je išao uz brdo, vijugao se na visoravni sred izgorjela drveća, ostavljajući katkada pogled na slaz strme strane, na mase kamenja, na suprotni slaz, koji postajaše višim i sunovratijim iznad pada vode, i zatim bi ulazio u pustaru povaljenog drveća i pocrnjelih panjeva.

Kameniti se vrhunci, pošto ih obiđoše, pričiniše kao da se zatvaraju za njima; izgorjelu šumu zamijene gusti redovi loze i jela, u daljini se brda rijeke Alec pokazaše dva do tri puta, i putnici napokon doskora ugledaše iskrčenu zemlju i dim, što se dizao, i u isti čas začuše štektanje pasje.

— Bit će zadovoljni, Marijo, kad te opet ugledaju, reče otac Chapdelaine. Sve je čeznulo za tobom.

(Nastavit će se.)

SEVNICA

Napisao: E. LASZOWSKY.

EVNICA (njemački Lichtenwald), trgovište s velikim starim gradom iznad nje, raskrilila se na lijevoj obali Save, nasuprot Kranjskoj. Željeznička je postaja na pruzi Zagreb-Zidani Most. Svojim ugodnim položajem, okružena brdinama i zelenim vrtovima te voćnjacima, bila je Sevnica od natrag mnogo godina ugodnim ljetovalištem ne samo za Zagrepčane, već su je u novije doba, naročita iza prevrata, počeli posjećivati gosti iz svih krajeva naše države.

Ugodni izleti vode gosta u duboke i hladovite klance, u gore, ne samo po štajerskim stranama, već i po kranjskim. Za planinara lijepi su usponi

na Lisku (947 m.). Preugodne šetnje u Vranju, Brežje, Jurkovdol, Šmarje pak k Botriškom gradu i Baštajnu, te uz potok Mirnu prema Mokronogu, i po ugodnim sjenovitim šumama i onkraj Save. Lijepi se vidik pruža od kapele sv. Roka iznad Sevnice, gdje se drže velika proštenja. Nasuprot u Kranjskoj su lijepa seoca Radna i Log, a iznad ovih stari dvorac Juš, sa prekrasnim vidikom na sve strane. Sava i Mirna ugodno hlade za vrućih dana, a krasni drvored uz Savu prema mostu pruža ugodni odmor.

I samo mjesto ima ugodni izražaj, čiste ulice, prostrani trg i uredne kuće čine povoljan dojam na došljaka. Mnoge trgovine, gostione i svratište pogoduju svakomu, koji posjeti Sevnicu. Na glavnom je trgu kameni spomenik sa svecima, što ga god. 1754. podigla porodica Šinković (Martin i Konstancija Š.). Najstarija kuća na trgu pod brojem 6 svojina g. Verbića ima na vratnicama uklesanu god. 1664. To je bio nekoć dvor prostrane gospoštije donjosevničke. I ova ima nešto historije, te ćemo o njoj niže govoriti.

SEVNICA OKO G. 1820.—1830.
(Prema nacrtu grofa Antuna Auersperga.)

Sevnica ima lijepu pučku školu u samom mjestu, a drugu na šetalištu do Save; ta je druga moderna nova zgrada i služila je do prevrata samo njemačkoj ili ponijemčenoj školskoj mladeži. Na trgu je i općinska kuća s mjesnim grbom uklesanim nad vratima. U dnu štita voda, iz koje sdesna raste drvo (lipa), prema kojoj plivaju nekake dvije životinje. Desno u uglu sunce. U školskoj kronici je zabilježeno, da je grb Sevnice lipa s dva goluba. Moguće je to krivo shvaćeno, pošto u vodi ili na vodi, što ju vidimo u isklesanom grbu, ne će biti golubovi, već ili kakve ribe ili vodene nemani. Nekoć se kod općine čuvao znatan arkiv, koji je za požara propao, tako, da danas nema općina nikakvih spisa o svojoj prošlosti. U koliko su ovi poznati, to se nalaze spomenuti u nekim starim djelcima o tom mjestu.

Pred viječnicom stoji stup s kipom B. D. M. postavljen god. 1726. a obnovljen god. 1859.

Župna crkva posvećena je sv. Nikoli, te je nanovo građena 1862. Stara crkva zacijelo je bila sagrađena god. 1668., što je svjedočio nekoć napis nad vratima. Bunar na trgu kod kipa kopan je god. 1797.

Dok sama crkva nije svoga staroga sloga sačuvala (vele, da je bio gotski), ipak su u njoj sačuvana dva stara grobna spomenika. Prvi u dnu lijeve lađe na spomen Ane kćern Erasma Lingića, upravitelja (Pfleger) sevničkoga g. 1525. Drugi je opet lijevo pod korom iz god. 1579. u spomen

Osvaldu Gerjaheru († 1575.) i žene mu Dore Semelrok († 1579.) koji je postavio zet njihov Ivan Concili, građanin ljubljanski. Spomen na porodicu Concili sačuvala se u imenu jednoga staroga magazina, koji se zove »Concilijevom kleti«.

Na kraju mjesta, ispod župne crkve, stoji još kapela sv. Florijana u vrlo zapuštenom stanju. Svetište pokazuje izraziti kasni gotski slog iznutra i izvana.

Iznad mjesta na dosta kamenitom brdu, obraslom drvećem i urešenim krasnim perivojem i estradama, stoji stari sevnički grad »Gornja Sevnica« u opreci prema gospoštiji i samom mjestu (Ober-Lichtenwald — Unter-Lichtenwald). Do grada vodi krasna cesta u serpentinama, i još stari put iz mjesta. Mirisavi nasadi cvijeća i raznog bilja, prepleteni puteljcima i urešeni kamenim lavovima s grbovima grofova Arko okružuju sam grad na tri strane. Grad je sagrađen na osnovi četverokuta, s okruglim kulama na uglovima, ima dva sprata. Prelaz u grad je s strane prema mjestu. Do nj je u zid uzidan neki rimski spomenik, i nad vratima je napis »Geduld überwindet alles«, a spoda je napisna ploča s grbovima Moscona i Aichelberga. Napis spominje Inocenta Moscona i ženu mu Anu Aichellberg. Taj napis je iz g. 1697., kad su ga ovi vlasnici grada obnavljali. Već na ulazu opažaju se mnoge zanimljive starine. Dvorište okružuju trijemovi, koje nose kameniti stupovi, dok se u prvom i drugom spratu ređaju sobe i dvorane s mnogim starinama. U gradu je i kapelica sv. Jurja. Pogled s grada je krasan i prostran.

Niže gradu na istok stoje gradske konjske staje, a još niže preko puta zasebna zgrada, koju zovu »Luterovom kleti«. Iznutra mjeri u duljini 17, a u širini 9.5 m., a završuje (prema istoku) zaokruženim završetkom, u kojem imade 4 prozora, dok po dužini do ovog zaokruženog dijela imade nasuprot ulazu dva, a na ulaznoj strani jedan prozor. Do dvije trećine je presvođeno, a završetak nosi od pojasnog svoda vrlo nisku kupulu. Prozori su od zemlje omeđeni pilastrima, koji se gube u svodovima prozora. Pojasni svod i kupula te prozorni izresci nose al fresco slikarije, koje prikazuju Boga oca i sina, apoštole, kralja Davida i Salamona, anđele i t. d. Nu sve je to već vrlo poblijedilo i propalo. Tu na vrpcama stoji napis »Na pana Boga je Houffanie«, to isto ima biti i glagolskim pismenima. Nu ovaj potonji napis je tako nejasan, da ga ni prof. dr. Gregor Krek nije mogao pročitati, pače drži, da to ni nije glagolica. Prema nekim crtama, koje se raspoznaju, bit će to bosančica.

U toj prostoriji nalazio se nekoć grobni spomenik sevničkog gospodara Inocenta Moscona i žene mu Ane Aichelburg, nu bez datuma smrti, koji je kasnije odonuda odstranjen i prenešen u obiteljsku grobnicu Moscona u Pišece.

Kako naslućujemo, sva je prilika, da je ovu zgradu sagradio Moscon koncem XVI. vijeka za grobničku kapelu svoje porodice (1596.—1617.) ili je već postojeću, neku obranbenu zgradu preudesio. S Luterom i evangeličkom vjerom nema tu nikakove veze, jer znademo, da je grad Sevnica u to vrijeme reformacije bio svojina nadbiskupa salcburških, a po tom Moscona, koji su bili odani katolicizmu. Od porodice Moscona bila je možda jedna Eva Marija Schwab von Lichtenberg, supruga Valerijana Moscona, pristalica luteranizma, koja je g. 1674. umrla kao exulantica u Nürnbergu. No ona nije imala nikakove vlasti u Sevnici. Za cijelo spomenuti slavenski napisi dali su povoda, da se ova kapelica držala nekoć luteranskom. I to je možda god. 1809.—1911. doprinijalo, da se ta prostorija udesila za vinski podrum. Nikakovi dokumentarni dokazi ne mogu ustaliti pučku tu predaju, niti za vrijeme reformacije niti protureformacije. Dakle taj naziv »Luterova klet« je niknuo bez realne podloge u duši naroda, i tako postao tradicijom. [1])

Niže ove zgrade diže se okrugli toranj, zacijelo ostanak gradskih utvrda. I ovaj toranj zovu »Luterov turen«.

Nekoć s gospoštijom gornjo-sevničkom spojeno imanje i grad Raštanj (Reichenstein), nije više integralni dio rečene gospoštije, a razvaline toga grada u posjedu su nekoga seljaka.

Već za Rimljana zacijelo je u Sevnici opstajala kolonija, koja je stajala uz ili nedaleko ceste, koja je Aemonu (Ljubljanu) spajala preko Audantonije (Sćitarjevo) sa Sisciom (Siskom). To nam utvrđuju mnogi rimski predmeti nađeni u Sevnici i okolini. U samoj Sevnici nađeno je rimskih novaca, a g. 1840. prigodom čišćenja Save naišlo se na rimsku mosnu branu, gdje je nađeno i rimskih novaca. God. 1811. nađeno je u općini Podverh nedaleko Sevnice na mjestu, koje narod zove »Hajdovska hiša«, raznih temelja zgrada i jedan rimski sarkofag, sastojeći od dviju dijelova, koji nijesu prvobitno zajedno spadali. Napis odaje, da je taj sarkofag dao sačiniti Maronije Marcellin, dekurij celjski, za sebe i sina si Maronija Martina i Maronija Marcellijana. Na sarkofagu bio je bas-relief. To na jednom dijelu, a na drugom dijelu bio je također napis, koji veli, da ga je dao načiniti Torinus Avitianus za se i ženu Viktorinu i t. d. Skul-

[1]) Luschin: Der sogenannte Lutterische Keller in Ober-Lichtenwald. Mittheilungen d. k. k. Central Commision U. F. VIII.

ptura nagoviješta doba pada rimske umjetnosti. Bilo je tu unutra još i lubanja i kostiju. Te starine odaslao je Händl, vlasnik grada Sevnice gradačkom Joanneumu (štajerskom zem. muzeju). Tako se našlo rimskih novaca i u Vranju, pak i u nešto udaljenijem selu Loki, gdje ima uz rimske neke uspomene i mnogo sredovječnih spomenika.[2]) I kod ulaza u sevnički grad uzidan je jedan rimski spomenik iste provenience, koji smo već spomenuli.

Svakako je Sevnica već za seobe Slovenaca i Hrvata naseljena slovenskim naseljenicima, koje je ondje i položaj i valjda cvijetuća rimska naselbina privukla. Iz ove najstarije slovenske periode nemamo gotovo nikakovih vijesti o Sevnici, naročito ne iz vremena dobe slovenačkih slobodnih knezova. Sva je prilika, da je Sevnica u to vrijeme spadala vojvodi Privinu, koji je stolovao u Celju i sagradio mnoge crkve i samostane po svojoj kneževini. Ove je posvetio salcburški nadbiskup (treći po redu) Luprand, koji je u tom kraju postavio i pobožnoga biskupa Osvalda. Tad je već slovenačka zemlja bila u vlasti franačkih gospodara, koji su skršili ili znatno ograničili vlast i slobodu slovenačkih vojvoda. Bila je tad, vele, u Sevnici tek neznatna ribarska naseobina.

Car Ljudevit, Nijemac, unuk cara Karla Velikoga, darovao je g. 859. gradove Sevnicu i Brešce sa svim njihovim tvrđavama zaslužnom po crkvu salcburškom nadbiskupu Luiprandu. Darovnica veli, da je Sevnica u Kranjskoj i na rijeci Ipusi.[3])

(Nastavit će se.)

[2]) Suppantschitsch: Ausflug von Cilli nach Lichtenwald 1918. — Schulkronik d. Lichtenwald.

[3]) Annales ducatus styrial I. 331. — chronik d. Benedikt. Klosters zu St. Peter in Salzburg I. 88. Kleinmayr: Juvavia.

NOVA SLIKA ATOMA

Napisao DR. OTON KUČERA.

(Nastavak)

E će biti na odmet ovaj primjer o vjerojatnosti događaja. S dvije kocke mogu izbaciti sve vrijednosti od 2 oka do 12 njih. No uz jednaka svojstva kocaka veoma ću rijetko izbaciti te dvije skrajne vrijednosti, najčešće će se pokazati kod kockanja neka posve određena srednja vrijednost i ta je 7 oka, jer broj 7 izlazi kod ovih 6 povoljnih rasporeda: 1+6, 2+5, 3+4, 4+3, 5+2 i 6+1, dok na pr. broj 3 ili 11 ne može da se izbaci nego s dva povoljna rasporeda 1+2 i 2+1 za broj 3 ili pak 5+6 i 6+5 za broj 11.* Tako će i kod molekula u onom 1 cm^3 uzduha prevladati u određenom času neka srednja brzina, premda nema sumnje, da su u tom času brzine pojedinih molekula vrlo različne, a i isti molekul od časa do časa poradi čestih srazova zastalno mijenja svoju brzinu. A ta srednja brzina molekula baš odlučuje, pored broja njihova, o tlaku plina na stijenu, pa se iz poznatoga i izmjerenoga tlaka dade izračunati srednja brzina molekula. I taj račun dade fizičarima neočekivan rezultat: srednje su brzine molekula u različnih plinova veoma različne, u lakših su veće, u težih znatno manje; neovisne su o tlaku, ali se uvećavaju većom temperaturom. Za čudo su brzine u svih plinova veoma velike. Evo ih nekoliko kod temperature od 0° C: uzduh 447 metara u sekundi, vodik 1692 m/sek., ugljična kiselina 362 m/sek. A to znači: kad bi molekul uzduha mogao jednu čitavu sekundu slobodno letjeti, on bi prevalio put od 447 metara — on leti brzinom topovskoga zrna!

No kako je broj molekula i u 1 cm^3 golem, nema ni govora, da bi on mogao slobodno letjeti niti 1 milijuntinu sekunde: zasebični srazovi s drugim molekulima i sa stijenama posude vanredno skraćuju slobodni njegov put: molekuli usprkos svojoj velikoj brzini ostaju sveudilj gotovo na istom mjestu. No i ti sitni slobodni putići bit će u istoga molekula od časa do časa različni, a opet će u istom času za sve molekule ti putići biti veoma različni. No i tu prevladava kao i kod brzine neka srednja dužina puta, a ta utječe odlučno na neke druge pojave na pr. prelaženje topline u plinu i na trenje u njem. Što veća srednja brzina molekulâ, to brži prelaz topline u njem. Mjereći dakle pomnjivo prelaženje topline u plinu (a slično i trenje u njem) možemo odrediti, kolika je srednja dužina puta u molekula, premda mi tih molekula ne vidimo. Izlaze dakako veoma malene dužine. Ovisne su o gustoći, dakle o tlaku plina: što rastanjeniji plin, to je veća srednja dužina puta. Tim putem nađoše fizičari na pr. ove brojeve: uz tlak od 1 atmosfere (t. j. tlak od 76 cm visokog stupca žive) je:

* Isporedi o tom krasnu knjigu, što ju je izdalo naše veoma zaslužno Hrvatsko prirodoslovno društvo u Zagrebu: Borel, Slučaj. Zagreb 1921.

srednja duž. puta za uzduh . . . . = 0·96.10^{-5}* cm
,, ,, ,, ,, vodik . . . . = 1·78.10^{-5} cm
,, ,, ,, ,, kisik . . . . . = 1·03.10^{-5} cm
,, ,, ,, ,, uglj. kiselinu = 0·63.10^{-5} cm

Ako ih bliže pogledamo, razabiremo, da je kod uzduha srednja dužina puta jedva 1 desettisućina od 1 milimetra (= desetina 1 mikrona) za vodik je gotovo dvostruka, a za ugljičnu kiselinu samo 6 desetina toga broja.

Prodrijesmo eno ponešto bar u bajni, nevidljivi mikrokozam jednoga kubičnoga centimetra plina: znamo brzinu molekula i putove njihove. I sada bijaše samo još korak dva do najvažnijih im tajni! Kojega su oblika molekuli i atomi, toga ne znamo. Svakako je najjednostavnije uzeti, da su atomi sićušne mase kuglovita oblika, a molekuli bili bi prema tomu jako tijesno slaganje dviju ili više takovih sićušnih kuglica od iste tvari ili od različnih tvari. Niču smjela zaista pitanja: koliki bi mogli biti polumjeri tih sićušnih kuglica i koliko ih je (bar otprilike) u 1 cm^3 plina uz obični tlak od 1 atmosfere? I na ta smjela pitanja imamo danas od strane fizičara prilično pouzdane odgovore! Neprolazna je zasluga Nijemca iz Češke Josipa Loschmidta, profesora fizike na bečkom sveučilištu, moga nezaboravnoga učitelja, da je g. 1865. prvi pokazao put, kojim se i ta dva pitanja mogu riješiti s pomoću gore dobivenih rezultata o srednjoj brzini i srednjoj dužini puta molekula. Da ponovimo njegovo umovanje Kada se plin ohlađivanjem ili velikim tlakom pretvori u tekućinu ili čak u čvrsto tijelo, svakako su mu se molekuli jedan uz drugi tako tijesno naslagali, koliko to uopće može da bude, a da se ipak nisu splinuli u jednu cjelinu (pomislimo na sardine stisnute u kutiji!). Obujam, što u tom stanju zapremaju, bit će dakle otprilike pravi obujam svih molekula zajedno. To je i uzrok, da je gustoća svake tvari u tekućem i čvrstom stanju tako golema spram njezine gustoće u plinovitu stanju (kod kisika na pr. 1.249 prema 0.00143 u plinovitu stanju!). Kada su kuglice molekula tako tijesno naslagane, moralo bi se središte svake kuglice za svoj vlastiti polumjer pomaknuti, da se ono dotakne drugoga molekula. Kada su pak u plinovitu stanju, moralo bi se središte pomaknuti za srednju dužinu puta, dok se takne drugoga molekula. I bez velikoga računanja razabiremo dakle, da će omjer između polumjera molekula i srednjega puta jednak biti omjeru obih gustoća tvari (r : p = 0.001 : 1.249 u kisiku). Znam li srednji put molekula i omjer gustoća, mogu polumjer r izračunati. Za kisik na pr. izlazi, ako se sjetimo, da je srednji put u njega p = 1:03.10^{-5} cm, da je u njega polumjer molekula otprilike = 0:0011 . 1:03.10^{-5}, a to daje r 1:13.10^{-8} centimetara. To znači, da je polumjer toga molekula broj, koji ću dobiti, ako razdijelim 1:13 sa 100 milijuna! O tako sitnoj dužini nemamo nikakva pojma. Da shvaćanju pomognemo, upotrijebit ćemo poređenje. Premjer se molekula odnosi prema premjeru olovne sačme kao premjer jedne bove na moru prema premjeru čitave Zemlje!

Ovako nađoše ovu zanimljivu tablicu:

Ime tvari	Polumjer 1 molekula
Vodik	1·00.10^{-8} centimetara
Helij	0·85. ,, ,,
Dušik	1·35. ,, ,,
Kisik	1·30. ,, ,,
Argon	1·35. ,, ,,
Klor	2·00. ,, ,,
Živa	1·40. ,, ,,
Eter	3·40. ,, ,,

Ako ovi brojevi i nisu na dlaku točni, svakako smijemo reći, da se polumjer svih tih molekula vrze oko jedne stomilijuntine 1 centimetra. Kod tvari jednoatomnih (argon, živa) to je ujedno i polumjer njihovih atoma. Kod molekula dvoatomnih (vodik, kisik i t. d.) bit će polumjeri atoma negdje oko polovine broja za molekul. Svakako treba uzeti, da je polumjer atoma dužina, koja ide u red 1 stomilijuntine jednoga centimetra ili jedne desetmilijuntine 1 milimetra. U novije je doba fizika radi drugih potreba svojih morala uvesti za mjerenje najmanjih dužina 1 milijuntinu milimetra i dala je toj presitnoj dužini ime »1 milimikron« (1 $\mu\mu$). Prema tomu bi polumjer atoma bio oko 1 desetine milimikrona. U različnih su atoma ti polumjeri doduše različni, ali se ipak svi vrzu oko 10^{-8} centimetara. Prema tomu je daljina dvaju molekula poprijeko otprilike 30 do 40 puta veća od polumjera molekula. — Sada pak možemo razmjerno lako pristupiti i drugom pitanju o broju molekulâ u 1 cm^3 uz obični tlak od jedne atmosfere. Sjetimo li se naime, da su molekuli u plinovitu stanju razdaleki za srednju dužinu puta, smijemo zaključiti, da se u cilindričnom prostoru, koji 1 molekul preleti, dok udari o drugi, svagda nalazi samo po 1 molekul.

(Nastavit će se.)

* Da se ne piše velik broj nula, običaj je u novije doba pisati: $10^2 = 100$; $10^3 = 1000$; $10^5 = 100.000$; 10^6 = milijun; 10^9 = 1 milijarda; 10^{12} = 1 bilijun i t. d. — Isto tako: $10^{-2} = {}^1/_{100}$; $10^{-3} = {}^1/_{1000}$; $10^{-6} = {}^1/_{1'000'000}$; 10^{-12} = jedna bilijuntina i t. d.

NAŠE SLIKE

Zora pl. Preradović. Kćerka Petra Preradovića poznata je u našoj javnosti kao vrsna slikarica, koja sujete svojim radovima traži redovno u prirodnim krasotama i biljnom svijetu. Svojim akvarelima, gvache i uljenim slikama javlja se redovno već kroz više godina u Ullrichovu salonu i pribavila si svojim solidnim radovima simpatije svih onih, koji znadu i umiju cijeniti vrijednost umijeća. I sada krajem prosinca i početkom siječnja priredila je lijepu i po broju izložaka jaku izložbu svojih slika, u kojoj nam iz svoga punog ženskog osjećajnoga srca priča o ljepotama sunčanoga dana, o krasotama rascvalih jorgovana, o zračnim vidicima slikovitih krajeva — sve na svoj osebujan način.

Za prikazivanje takove vrsti hoće se osobite finoće i tankoćutnosti, da se uzmogne višeput naoko posve neznatnim sujetom probuditi u gledalaca iskreni interes. Onaj život cvijeća i bujno šarenilo boja daje svim njenim radovima nešto toplo, nešto što privlači, neko pjesničko nadahnuće. U tomu je g. Preradović prava kćerka svojega velikog oca pjesnika, koji je i u najcrnjim svojim danima gledao samo cvijeće i trake sunca, što probijaju kroz tminu.

Simpatije, koje gđa Preradović među prijateljima svojega umijeća uživa, iskazivale su joj se na taj način, da je od izloženih slika vrlo velik broj otkupljen, što će biti autorici opet poticaj za daljnji rad.

KNJIŽEVNOST

»Knjige ljubavi«. Nema sumnje, da mladež muška i ženska, koja čini i kod drugih naroda, a i kod nas najveći postotak čitača knjiga, najradije posiže za knjigama, u kojima se govori o ljubavi. I naši su najpoznatiji pisci sva svoja historijska i socijalna djela i veće i manje koncepcije začinila ljubavnim epizodama računajući, da će baš time privući publiku. Sjetimo se samo našega Šenoe, koji je kod nas stvorio publiku, koja čita knjige, pa ćemo se uvjeriti, da je i on tako činio. U razvoju pojedinih epizoda i momenata ljubavnih priča pruža se piscu nepregledno polje psihologijskoga razmatranja, njim se u svakog čovjeka oživljava proljeće života — mladosti, koje nalazi baš u tim epizodama nešto svojega, što ga onda privlači. I narodna i umjetna književnost i naša i strana puna je tih ljubavnih motiva, koji se provlače kroz sve njezine tvorevine u najrazličitijim formama i fazama, pa pružaju svojim zapletajima, šarenilom i raznolikošću uvijek neku svježinu i bude interes.

Pod napisom »Knjiga ljubavi« pokrenula je »Narodna knjižnica« posebnu biblioteku, u kojoj su dosada izašle tri knjige: Apulejeva antikna priča o Amoru i Psihi, Tusenove arapske pjesme u prozi »Bašta milovanja i Prévostova čuvena »Ženska pisma«. Te će knjige bez sumnje naći obilno čitača. Kako čujemo, sprema ista biblioteka još neke knjige iste sadržine, koje će u najskorije vrijeme ugledati svijet.

Ako igdje, onda je kod knjiga takove sadržine nuždan oprez i estetski izbor, da se ne skrene s pravoga puta. To je tim nužnije, jer je publika za te knjige, kako je naprijed rečeno, u prvom redu mladež.

UMJETNOST

Božidar Širola: Popevke. — Stihovi Dragutina M. Domjanića. — Izvanredno izdanje »Matice hrvatske«. Zagreb, 1922.

»Matica hrvatska« osvježuje lagano svoja izdanja, koja su zbog teških ratnih i poratnih prilika i klonula, novim pothvatima, među koje pripada iz prošle godine i ova glazbena njezina edicija — nastavak nekadašnjih, iz boljih vremena. U prijatnoj kitici od šest pjesama susrest će možda gdjetko iz naše glazbene publike koju poznatu mu kompoziciju, a gdjetko iz literarnih čitalačkih krugova poznate intimne stihove prvaka lirika tople naše kajkavštine. No uglavnom će, naročito izvan Zagreba, »Popevke« biti nove i nad svaku sumnju simpatično primljene.

Dva se srodna duha tu nađoše oko istoga posla: jedna tradicijom i literarnom kulturom protančana pjesnička duša i jedna izgrađena muzikalna ličnost, koja svojom posvjedočenom vrsnoćom, da se iskreno uživljava u različne muzičke načine izražavanja, i ovdje izlazi pred nas s iskreno proživljenom poezijom Domjanićeva milieua gdje »nikoga ni, neg bezeg kaj cvete, diši i muči«, »metulji letiju, kak živi su cvet«, njegovih ugođaja za »temne noćke« i duvanja »vetra zgorca«. Nije gotovo ni potrebno isticati harmoniju između jedne i druge strane, koju tek gdješto pomuti malen nesklad: između prosta i naivna ugođaja pjesnikova i zamršenijega shvaćanja njegova na strani muzičke obradbe. No i to tek na časove, gotovo kao potrebna disharmonija, da se još življe istaknu sve ljepote ovoga ciklusa.

Listajući »Popevke« čovjek se i nehotice zaustavlja po nekoliko puta uz »Proletnu« (»Njiše se trusi se macica«), jednostavne glazbene arhitektonike, punu prpošne životne draži, pa malo dalje o »Veter zgorec«, prigušenu slutnju tragike iz crnih ratnih dana, sprovedenu promišljenom dramatičnom interpretacijom skladateljevom, da se i ne spominju ostale četiri svaka sa svojim individualnim odlikama (»Noć«, »Popevka«, »V senokošah«, »Puna je cveta akacija«).

Hrvatsko kazalište. Dne 2. o. mj. proslavilo je naše kazalište 55-godišnjicu umjetničkog djelovanja gđe M. Strozzi s Vojnovićevom Dubrovačkom trilogijom. Poslije drugoga čina pozdravili su slavljenu nam umjetnicu povjerenik za

prosvjetu i vjere dr. S. Bosanac, intendant g. Benešić, g. Freudenreich i drugi još štovatelji dične svečarice. Uz toplinu izrečenih pozdrava odisalo je iz svih govornika i duboko poštovanje pred umjetnicom, koja je uz zamjernu visinu svoga priznatog djelovanja stajala ondje kao živi spomen velikih dana naše Talije, kada je naša kazališna umjetnost poprimila u svoje ruke stijeg hrvatske kulture kako je to sa simpatičkim priznanjem istaknuo i sam dr. Bosanac u svome pozdravu. U pohvalu služi kazališnoj upravi, što je prema riječima g. intendanta sama od sebe i proti volje gđe svečarice tom proslavom odala poštu i dičnoj umjetnici, a s njome i radu našega kazališta oko visoke dramatske umjetnosti. Brojno je općinstvo s osobitim simpatijama pozdravljalo umjetnicu. — Uz Petrovićeva Rkaća i Stojandu, o kojima bi trebalo posebice istaći nekoliko misli s književne strane, — ističemo za sada ovdje osobitu igru g. Maričića u ulozi Jevrema Adamića, donijela je kazališna uprava u nedjelju 7. o. mj. pred nas opet jedan novitet. Bila je to predstava učenika glumačke škole, a za tu je izabran »Galeb«, komedija u četiri čina od A. P Čehova, u prijevodu M. pl. Marekovića. Samo djelo zaslužuje posebnu pažnju, ako i nosi na sebi već općenito nekako poznati značaj Čehovljevih radova. S psihološke strane uvijek zanimljiv, s nekom manje više isticanom rezignacijom radi promašena ili bar nepotpuno prohujala života, a pri tom iskustvom prožeti poznavalac ljudske duše i to više s melankolične strane nije Čehov u »Galebu« s obzirom na tehničku stranu i valjanu obrazložbu pojedinih prizora ipak posve uspio. Tako zadnji čin ne daje dovoljno jamstva za vjerojatnost boravka Nine Zarječnaje u okolini dvorca Irine Arkadine, ali se kod Čehova napose i ne radi toliko o tome, koliko o zadnjoj svrsi i zadaći samoga djela. Za nas je međutim zanimljivije to, što je ta drama dana u ruke učenicima glumačke škole. Pa kakogod smo u prošloj sezoni bili s glumačkom školom upravo zadovoljni s uspjelim »Gaudeamus«, tako ovaj put radi koristi samoga glumačkog podmlatka moramo požaliti neuspjeh ovoga pokusa. Može biti da je u pojedincima od tih učenika i talenta, ali se kod te predstave nikako to nije dalo opaziti, jer smo dobili dojam, da je kod cijele stvari bilo nedostatne vježbe: poneki od njih (g. B. Metelka) nisu znali ni hodati po pozornici. Ipak im valja priznati očitu dobru volju, koja će možda kasnije donijeti ploda. Gđice Herak i Huml bile su prosječno dobre.

BILJEŠKE

Naše knjižarske prilike. U nas knjižarstvo nije još ni izdaleka onako razvijeno, kako bi trebalo i kako je u drugim prosvijetljenim evropskim državama. To znači drugim riječima, da kod nas još ne postoji ona sigurna veza između književnika i publike, koja se za procvat književnosti traži. Ako naime uzmemo u obzir, da je u književnom životu pojedinog naroda publika bitni faktor, i da bez nje nema književnosti opravdanoga opstanka, onda je jasno da je za razvoj naše književnosti velika šteta, što naše knjižarstvo nije onako razvijeno, kako bismo željeli. Pisci pišu svoja djela za publiku, a publici moraju nakladnici i knjižari utisnuti knjigu u ruke — oni su prema tome neki forum, koji odgovara za ono, što publika pod imenom književnosti prima. Da dakle ti nakladnici uzmognu književne produkte što savjesnije širiti u publici, obrazovala su se i kod nas i kod drugih naroda razna društva, kojima je glavni zadatak, da izdaju na svijet knjige i da ih šire Time ta društva pomažu u jednu ruku književnike, a u drugu publiku. Prvima pomažu kod izdavanja djela, a drugima opet kod izbora lektire.

Kod modernih i velikih evropskih naroda imade i privatnih, skroz trgovačkih poduzeća, koja izdavaju na svijet knjige, ali su ta poduzeća tako solidna, da već njihovo ime na knjizi jamči za valjanost knjige. U nas još takovih privatnih poduzeća nažalost nema. Do pred rat bila su kod nas poznata nakladna društva Matica Hrvatska, Društvo sv. Jeronima i Društvo hrvat. književnika — u svemu dakle tri društva, koja su već svojom firmom jamčila za kvalitetu knjige.

Rat je i naš kulturni i društveni život u mnogome promijenio, dakako na gore. Danas vidimo, da je kod nas relativno nastala hiperprodukcija knjiga. To znači drugim riječima, da se knjige mnogo traže i mnogo kupuju. Pa ipak u toj hiperprodukciji knjiga opažamo vrlo značajnih pojava. Opažamo naime, da su sva tri spomenuta društva, koja su u normalnim prilikama vodila brigu o tome, da svi slojevi našega naroda dobe u ruke trijezno i zdravo zabavno štivo, gotovo posve prestala djelovati, i da u nas ne može biti ni govora o kakovoj hiperprodukciji književnih radova. Društvo je hrvatskih književnika uopće prestalo s izdavanjem edicija, a ostala dva društva reducirala su svoja izdanja na minimum. S druge opet strane vidimo, da ovih posljednjih desetak godina nemamo gotovo niti jednoga pisca, koji bi se kvalitetom i kvantitetom svojih književnih radova izdigao iznad poprečnog nivoa književnika, koji su se u to vrijeme pojavili. Kroz sve to vrijeme uspjelo je jedino upravi »Zabavne biblioteke«, da je postala popularna i da je svratila na sebe toliko pažnje, da je ona danas bez sumnje naš najjači nakladnik, ali samo u prijevodima. Ta je biblioteka izdala dosada u svemu tri originalna domaća djela.

Uzroke svim tim pojavama nije teško naći. Prije rata sastojala se književna publika uglavnom od profesora, učitelja, činovnika i đaka. Sva ta publika danas ne može pratiti svu našu književnu produkciju s razloga, jer su knjige skupe, pa ona nema za njih novaca. Kod toga ne treba smetnuti s uma, da je ta publika kritički primala te knjige, estetski ih procjenjivala i nije se zadovoljavala svačim. Danas je došla druga publika. Možemo mirne duše reći, publika, koja nema toliko kritičnog prosuđivanja, koja traži samo momentani efekt, užitak, a ne pazi na estetsku, etičku i uzgojnu stranu literature. Privatni nakladnici, koji stvar prosuđuju jedino s trgovačkoga gledišta, ugađaju publici i izdaju u velikoj količini djela često vrlo problematične vrijednosti. Pa kako nemaju originalnih radova, posižu za prijevodima. Zato i vidimo, da je u posljednjim godinama kod nas izdano neobično mnogo prijevoda, a nije se, kako je već rečeno, razvio ni jedan jači i plodniji književni talenat. Po tome se dakle vidi, da veliki broj knjiga, koji se kod nas izdaje, nije još dokaz našega književnoga napredovanja.

Knjižarstvo ne smije biti obična trgovina. Ono mora biti vez između pisca i publike. Ono mora odgojiti i jedne i druge. Ako k tome dođe i ozbiljna kritika, koja je kod nas također u posljednje vrijeme potpuno zatajila, onda je tek udaren čvrst temelj jakom i zdravom procvatu književnosti, koja će onda biti i vodiljom i odgojiteljicom naroda. A da to bude moguće, mora knjiga bez sumnje prije nego prodre u najšire slojeve, proći ljude, koji imadu estetskog razumijevanja i prosuđivanja, pa onda i ljubavi i za knjigu i za publiku, kojoj je namijenjena, a i za književnike, od kojih dolazi.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. **Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb.**

Linija „Bijela Zvijezda"

Koncesionirana u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca

Glavno zastupstvo Zagreb, Trg I. br. 15.
Pošt. pretinac broj 186, Telefon br. 42, Brzojav „Oceanic"

Podružnice: Beograd Karadjordjeva ul. br. 95.
Ljubljana Kolodvorska ul. 41 A, Bitolj, Kiriacou & Hadjicosta.

Najveće parobrodarsko društvo na svijetu. Najbrža i najkraća veza u sve prekooceanske krajeve. Parobrod „Majestic" 56.551 tona (najveći putnički parobrod na svijetu), „**Olympic**" 46.439 tona, „**Homeric**" 34.092 tona. — Najmoderniji uredjaj. -- Smještaj svijuh putnika, dakle i trećega razreda u kabinama.

U Sjedinjene države sjeverne Amerike za 5 i pol dana preko mora. U Kanadu za 4 dana preko otvorenog mora.

Obavjesti i upute daju se besplatno.

Tisak »Tipografija« d. d., Zagreb.